

STUDIUL RESTURILOR FAUNISTICE GĂSITE ÎN DOUĂ SITURI DIN EVUL MEDIU TÂRZIU (SEC. XVII-XVIII) – CERNICA ȘI RADOVANU

SERGIU HAIMOVICI*

Cele două situri, bine cunoscute de altfel, se găsesc situate în partea de est, cea mai joasă, a Câmpiei Române și anume: Cernica, la câțiva kilometri est de București, lângă lacul cu același nume, în așa-zisa Câmpie a Vlăsiei, iar Radovanu, în marginea lunii Argeșului, mai sus de vărsarea acestuia în Dunăre, în așa zisa Câmpie a Burnasului. Resturile din primul sit, în cantitate foarte mică, provin dintr-un bordei, celelalte din așezarea feudală stratificată de la Radovanu, unde s-au găsit materiale faunistice din mileniul al II-lea, unele din ele, din perioada feudală timpurie făcând chiar obiectul unui studiu de-al nostru, cele din evul mediu târziu prezentându-le acum. Aceste resturi arheozoologice aparțin unor săpături executate de regretata Maria Comșa, care ni le-a încredințat nouă spre studiu.

Am abordat acest material faunistic din perioada 1600-1800 pentru motivul de a cunoaște mai îndeaproape caracteristicile economiei animaliere din zona de sud est a României, în acea perioadă când, în occident, începuse să se execute din plin ameliorarea rasială a speciilor domestice, de mare importanță economică, ce a dus, în timp, la o ridicare evidentă a standardului de viață a omenirii; întrucât un sit era situat chiar în marginea capitalei principatului, am vrut să aflăm dacă Bucureștiul a avut vreo influență asupra începerii acestei ameliorări și pe meleagurile noastre, mai ales că în apropiere se găsea și o binecunoscută mănăstire, călugării fiind și ei un element ce au contribuit la acest fenomen cu totul social.

Vom descrie pe rând, în cele două așezări pe grupe și specii, resturile animaliere găsite, de asemenea și caracteristicile lor morfobiometrice pentru a trage apoi unele concluzii pertinente.

Situl de la Cernica

Așa cum am arătat materialul faunistic provine, din păcate, dintr-un singur bordei. Au putut fi determinate doar 56 resturi, toate aparținând vertebratelor. Ele sunt foarte fragmentare și am avut posibilitatea de a executa, din această cauză, doar puține măsurători. Totuși, datele morfologice coroborate cu cele biometrice au putut da rezultate satisfăcătoare.

Cele 56 resturi provin de la două grupe de vertebrate, cele mai comune legate de activitatea umană: pești, pe de o parte, mamifere domestice, pe de altă parte.

Peștii teleosteeni sunt reprezentați prin trei resturi: două vertebre cu diametrul de doar 2mm fiecare (cinste arheologului care a strâns formațiuni atât de mici și fragile) și o coastă de asemenea mică; nu putem preciza dacă ele provin de la un același individ sau de la mai mulți.

Mamiferele aparțin la următoarele specii: taurine (*Bos taurus*) cu cele mai multe resturi – 23 care ar aparține la cel puțin trei indivizi; ovicaprine (nu am putut preciza dacă resturile provin fie de la ovine fie de la caprine sau dacă existau ambele specii (*Ovis aries* și *Capra hircus*), datorită fragmentării lor puternice) cu 13 resturi, cam doi indivizi; porcine (*Sus scrofa domesticus*) având 17 resturi, probabil chiar de la patru indivizi, fragmentarea lor fiind de asemenea foarte puternică. Puținele măsurători sunt trecute într-un tabel. Vârstele de sacrificare a fiecărei specii au fost evidențiate atât după dinți cât și după resturi de oase lungi. La taurine un individ avea cam doi ani, al doilea cel puțin 4-5 ani, iar al treilea era precis bine matur; comutele mici, un individ de 1,5 ani, ani altul de 3-4 ani; porcinele au, în general, cum se întâmplă la această specie monovalentă, vârste relativ fragede de la câteva luni la cel mult doi ani.

Frecvența celor trei specii este asemănătoare cu cea a materialelor găsite în aceeași zonă din timpuri încă destul de vechi. În ceea ce privește mărimea indivizilor este clar că atât la taurine, la ovicaprine dar și la porcine aceștia erau de talie mică asemănătoare celor din Evul Mediu european și evident neameliorate.

Situl de la Radovanu

La Radovanu materialul faunistic este ceva mai bogat, el aparținând la mai multe locuințe cât și din șanțul trasat de arheolog. A fost sumat, întrucât nu a arătat vreo caracteristică de luat în seamă la nivel de complexe.

Au fost găsite în total 101 resturi animaliere, paleta grupărilor și a speciilor existente fiind acum mai largă, găsindu-se atât nevertebrate cât și vertebrate. Cele mai multe apar însă fragmentele osoase de al mamiferele domestice comune: taurine, ovicaprine, porcine, cal.

Nevertebratele sunt reprezentate prin moluște, atât lamelibranhiate cu o specie: scoica de râu (*Unio pictorum*) cu doar o valvă cât și gastropode, tot cu o specie de apă – o cochilie de la un melc de apă (*Viviparus viviparus*).

Vertebratelor le aparțin aproape toate resturile găsite în sit și între ele mamiferelor (*Mammalia*), putem spune, că le reprezintă căci în afară de acestea, există doar un fragment de radius, aparținând unei păsări (deci grupul *Aves*) – o specie sălbatică mai mare decât găina domestică, probabil de apă sau de mlaștină.

Considerând mamiferele, trebuie menționat că la Radovanu, pe lângă cele domestice, mai găsim și două sălbatice – iepurele (*Lepus europaeus*), doar cu un rest (fragment de coxal), specie neimportantă, fiind pe de o parte eurioecă și deci neputând preciza ambientul și pe de alta fără aproape nici o valoare economică căci este de talie mică și de asemenea mistrețul (*Sus scrofa ferus*) cu trei resturi: un fragment de craniu neural cu stânca temporalului și doi dinți inferiori, dintre care unul este o porțiune de canin (defensă) iar altul un incisiv; este o specie de talie relativ mare și totodată evident stenoecă.

Situl de la Radovanu
Tabelul nr.1. Frecvența resturilor pe specii

Specia	Nr. fragmente		%
<i>Bos taurus</i>	43		42,57
<i>Ovis aries</i>	1	19	18,82
Ovicaprine	18		
<i>Sus domesticus</i>	14		13,86
<i>Equus caballus</i>	15		14,85
<i>Canis familiaris</i>	3		2,97
<i>Lupus europaeus</i>	1		0,99
<i>Sus scrofa ferus</i>	3		2,97
<i>Unio pictorum</i>	1		0,99
<i>Viviparus viviparus</i>	1		0,99
Păsări	1		0,99
Total	101		

Tabelul nr.2. Frecvența pe grupe sistematice

Specia	Fragmente	
	Nr. abs	%
Mamifere	98	97,03
Nemamifere	6	2,97
Total	101	

Tabelul nr. 3. Frecvența speciilor de mamifere

Specia	Fragmente	
	Nr. abs	%
<i>Bos taurus</i>	43	43,88
<i>Ovis aries</i>	1	19
Ovicaprine	18	
<i>Sus domesticus</i>	14	14,28
<i>Equus caballus</i>	15	15,38
<i>Canis familiaris</i>	3	3,06
<i>Lupus europaeus</i>	1	1,02
<i>Sus scrofa ferus</i>	3	3,06
Total	98	

Tabelul nr. 4. Frecvența pe grupe economice

Specia	Fragmente	
	Nr. abs	%
Mamifere domestice	94	95,92
Mamifere sălbatice	4	4,08
Total	98	

Tabelul nr. 5 cu măsurători în mm
Mamifere domestice

Segment osos/ dimensiune	<i>Bos taurus</i>	<i>Ovicaprinae</i>	<i>Equus caballus</i>	<i>Sus domesticus</i>
MAXILAR SUPERIOR				
lungime M ³		22		
MANDIBULA				
lungime dinți jugali		71		
lungime molari		49		
lungime M ₃	40	26		
RADIUS				
lungime maximă			327	
lărgime epifiză superioară			80	
lărgime epifiză inferioară		28	75	
lărgime minimă diafiză			39	
înălțime greabăn (cm)			1,42	
CUBITUS				
lărgimea suprafeței radiale	38; 43	21		22; 23
TIBIA				
lărgime epifiză inferioară		23		
		0		
ASTRAGAL				
lungime maximă	63			
METACARP III				
lărgime epifiză superioară			54	
lărgime epifiză inferioară			52	
METATARS				
lărgime epifiză superioară				
lărgime epifiză inferioară	56			
FALANGA I				
lungime maximă	40			
FALANGA II				
lungime maximă			47	
lărgime epifiză superioară			48	
lărgime minimă diafiză			41	

Situl de la Cernica**Tabelul nr.1. Frecvența resturilor pe specii**

Specia	Nr. fragmente	%
<i>Bos taurus</i>	23	41,07
Ovicaprine	13	23,22
<i>Sus domesticus</i>	17	30,36
Pești	3	5,35
Total	56	

Tabelul nr. 2. Frecvența pe grupe sistematice

Specia	Fragmente	
	Nr. abs	%
Mamifere	53	94,65
Nemamifere	3	5,35
Total	56	

Tabelul nr. 3. Frecvența speciilor de mamifere

Specia	Fragmente	
	Nr. abs	%
<i>Bos taurus</i>	23	43,39
Ovicaprine	13	24,53
<i>Sus domesticus</i>	17	32,08
Total	53	

Tabelul nr. 4 cu măsurători în mm

Segment osos/ dimensiune	<i>Bos taurus</i>	<i>Sus domesticus</i>
MANDIBULA		
lungime M ₃	31	30
CUBITUS		
lungimea suprafeței radiale	41; 42	
FALANGA I		
lungime maximă	55	
lungime epifiză superioară	23	
lungime minimă diafiză	22	
Indice gracilitate	40,00	

Dintre speciile domestice și aici, ca de altfel în multe alte situri din diferite epoci din istoria României, pe primul loc se așează taurinele (*Bos taurus*) cu peste 40% din resturi, având 43 de fragmente; de la ele lipsesc porțiuni de coarne, dar există resturi de neurocraniu după care se poate preciza și tipul și apoi, aproape toate oasele trunchiului și membrilor. Ar fi la cele 43 de resturi cam vreo 6-7 indivizi. După vârsta de sacrificare, găsim unele exemplare abia mature cât și mature, dar și unul foarte bătrân, de peste 10-12 ani, tablou caracteristic pentru o specie polivalentă.

Urmează ovicaprinele cu 19 resturi foarte fragmentare. S-a putut totuși preciza existența ovinelor (*Ovis aries*) după un fragment de tibie. Ar fi cam cinci indivizi și în afară de unul de doar cam un an, ceilalți sunt maturi, iar unul chiar bătrân de 7-8 ani, ce arată bine caracterul polivalent al cornutelor mici.

Porcinele (*Sus scrofa domesticus*) au relativ mai puține resturi ca la Cernica și anume 14 piese foarte puternic fragmentate; s-ar găsi trei indivizi, toți trei relativ tineri, ce caracterizează speciile monovalente.

Calul (*Equus caballus*) are resturi oarecum bogate - 15, printre care unul, un radius este întreg și provine de la un individ de talie relativ foarte mare, de peste 1,40m; în rest piesele aparțin mai ales dinților și oaselor extremităților. Ar fi cel puțin trei indivizi, unul, așa cum am văzut, foarte înalt. Ca vârste de sacrificare putem spune că toate resturile osoase aparțin la indivizi de mai bine de cinci ani.

Câinele (*Canis familiaris*), fără importanță economică directă, are trei resturi, un fragment de mandibulă și doi dinți, aceștia din urmă relativ tociți arătând astfel un individ destul de bătrân.

După cum se vede în tabele, am executat unele măsurători la toate speciile de mamifere domestice de importanță economică. De asemenea am prelucrat morfoscopia resturilor acestor patru specii. În afară de cal, care se prezintă cu un statut aparte, celelalte trei se caracterizează prin forma lor încă primitivă și cu talie mică, fiind considerate așadar evident ca neameliorate, asemănătoare cu cele din restul Evului Mediu din zona noastră.

Calul era însă de talie mare (poate doar unii dintre ei), așadar îl putem considera ameliorat. De altfel, Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae* arată că turcii aveau o zicătoare pentru a arăta ceva frumos „ca un flăcău persan pe un cal moldovean” iar în secolul XVIII-lea austriei, pentru armata lor de cavalerie făcenu remontă (cumpărau) cai din Principatele Române. Cantemir scrie de asemenea că din Moldova se expediau pentru Constantinopol foarte multe oi, necesare chiar și pentru casa sultanului; totodată se trimiteau prin negustori, boi, tocmai la Danzig.

Cu toate cele arătate mai sus putem afirma că totuși, poate cu excepția calului, nici măcar în secolul XVIII-lea nu începuse în Principate, o campanie de ameliorare rasială a animalelor domestice.

L'ETUDE DES RESTES FAUNIQUES TROUVES EN DEUX SITES DE MOYEN ÂGE TARDIF (XVIIEME-XVIIIEME SIECLES): CERNICA ET RADOVANU

Résumé

On a étudié morphologiquement et biométriquement les restes et on a constaté que l'amélioration raciale était encore inconnue dans la zone, sauf le cheval.